

tot een nadere ouderdomsbepaling van de ingevoegde polderkaarten. Ook hier lijkt mij nog een schone taak voor de auteurs weggelegd.

In het laatste hoofdstuk, gewijd aan de vorming van het polderland, wordt uitgebreid stilgestaan bij alle mogelijke aspecten van de plaatselijke landschapsgenese. Het is een compleet overzicht van de historisch geografische ontwikkeling die dit gebied heeft doorgemaakt. Daarbij wordt niet alleen aandacht geschonken aan de geschiedenis van de op de kaarten zichtbare landschapsstructuren of aan veranderingen in de ruimtelijke patronen, maar wordt ook uitgelegd welke vormende krachten hierop van invloed waren, zoals veranderingen in de fysisch geografische omstandigheden door de eeuwen heen; de optredende wijzigingen in het hydrologische patroon; de gebezigde systemen van landaanwinning ter bevordering van opslibbing; de gehanteerde technieken van dijkenbouw, polderinrichting en nederzettingsvorming; de rol van economische factoren zoals de financiële positie van bedijkers, maar ook de betekenis van de politieke constellatie voor de ontwikkelingen die het landschap van noordwestelijk Noord-Brabant doormaakte. In dit kader is ook aandacht besteed aan de dynamiek van de grenzen tussen de hier gelegen heerlijkheden en tussen het graafschap Holland enerzijds en het hertogdom Brabant anderzijds. Naast de zich veranderende natuurlijke situatie komt in dit hoofdstuk dus ook het belang van de maatschappelijke inbedding uitvoerig ter sprake.

Een moeilijk punt van dit hoofdstuk is dat de beschrijving begint in een periode die eigenlijk minder relevant is voor het verkrijgen van inzicht in de landschappelijke situatie in de zestiende eeuw. Dat is de periode waarin dit gebied eerst nog vrijwel geheel bedekt was door veenmoerassen en in de volgende paar eeuwen geleidelijk door de zee overstroomd raakte. De vraag rijst of dit uiterst informatieve hoofdstuk de oorspronkelijke bedoeling van deze publicatie niet overstijgt. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat de auteurs nog eens alles wat zij over dit gebied te weten zijn gekomen uit de kast hebben getrokken. Is deze publicatie nu bedoeld als een boekwerk over de landschapsgeschiedenis van noordwestelijk Noord-Brabant, of is het een toelichting bij de reproductie van twee belangrijke zestiende-eeuwse kaarten van dit gebied, zoals ik aanvankelijk uit de titel van het boek opmaakte? Ik ben er eerlijk gezegd niet helemaal uit gekomen.

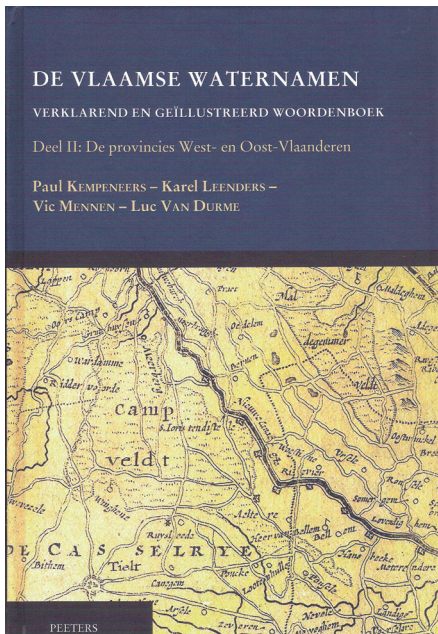
Maar is dit geen zout op slakken leggen? Misschien wel. In ieder geval is deze publicatie een mooie aanvulling op het vele wat we al over West-Brabant wisten. Het boek lijkt een voorlopige, uiteraard geen definitieve, afronding te bevatten van onze kennis over een regio die in de jaren zestig van de vorige eeuw in historisch geografisch opzicht tot de minst onderzochte gebieden van Nederland behoorde. Nu is het, mede dankzij de inspanningen van beide auteurs, één van de best onderzochte gebieden geworden. Dit boek ontsluit twee belangrijke cartografische informatiebronnen over dit gebied waarvan tot dusverre geen facsimile uitgave was verschenen. Dit maakt in bredere kring het vergaren van nieuwe inzichten mogelijk. Voor alle belangstellenden is dit boek een kers op de taart!

Paul Kempeneers, e.a., *De Vlaamse waternamen. verklarend en geïllustreerd woordenboek. Deel I: De provincies Antwerpen, Limburg, Vlaams-Brabant en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Werken van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, Vlaamse afdeling 29. Leuven, Parijs, Bristol, CT: Peeters 2016, 426 pp., ISBN 978-90-429-3343-9, hb.

LAURAN
TOORIAN S

Paul Kempeneers, e.a., *De Vlaamse waternamen. verklarend en geïllustreerd woordenboek. Deel II: De provincies West- en Oost-Vlaanderen*. Werken van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, Vlaamse afdeling 30. Leuven, Parijs, Bristol, CT: Peeters 2018, 533 pp., ISBN 978-90-429-3666-3, hb.

Met het verschijnen van het tweede deel van *De Vlaamse waternamen* is nu deze reeks van drie toponymische (of beter: hydronymische) woordenboeken voor België voltooid. Mijn bespreking van het eerste, Waalse deel door Jean Loicq (*Les noms de rivières de Wallonie*) ver-

scheen in het Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis 24 (2015) 47-49, en het Vlaamse Deel I besprak ik uitvoerig in het Noordbrabants Historisch Jaarboek 24 (2017) 213-217.

Behalve de taal zijn er nog enkele belangrijke verschillen tussen het Waalse en de twee Vlaamse delen in deze reeks. Zo zijn de twee Vlaamse delen het resultaat van teamwork met steeds vier auteurs. Dat zijn naast Paul Kempeneers ook Karel Leenders en Vic Mennen en voor Deel I Bram Vannieuwenhuysen en voor Deel II Luc Van Durme. Winst is zeker dat beide Vlaamse delen zijn geïllustreerd met kaarten en foto's die een beeld geven van (een deel van) de behandelde wateren. Ook zijn de lemmata in de beide Vlaamse delen overzichtelijker opgebouwd en minder belast met opsommingen van alle ooit voorgestelde naamsverklaringen. Beide delen zijn natuurlijk – net als het Waalse deel – relevant voor Nederland omdat nogal wat waterlopen grensoverschrijdend zijn.

Waar de titel een 'verklarend (...) woordenboek' belooft, maken ook de Vlaamse delen dit niet waar. Bij veel namen ontbreekt elke poging tot een verklaring van de naam of het naamgevingsmotief en waar dit wel gebeurt, is net als in het Waalse deel de taalkunde bepaald niet up-to-date en hier en daar beslist eigenzinnig. Zo wordt in Deel II (pp. 407-408) het element 'verre' dat voorkomt in namen als Verrebeek, Verrebroek, Verregracht verklaard als 'de gegermaniseerde vorm van de voorhistorische waternaam *Parasis, wellicht uit ouder *Parasis' waarvan het eerste deel ('IE *pars' wordt hier gezegd) een kleurnaam zou zijn geweest waarmee dan ook Nederlands 'paars' verwant zou zijn. Dit staat geleerd, maar het is om meerdere redenen onzin en wie simpelweg op de website www.etymologiebank.nl het woord 'paars' opzoekt, ziet meteen dat dit niet kan kloppen.

Als etymologisch woordenboek zijn deze drie delen dan ook met de nodige omzichtigheid te hanteren. Misschien is een etymologisch woordenboek ook wel teveel gevraagd, want toponymie is een lastig vak waarbinnen waternamen als extra problematisch gelden. Die moeilijkheid schuilt dan echter vooral in het feit dat waternamen erg oud kunnen zijn, terwijl deze boekdelen laten zien dat de overgrote meerderheid van de hier behandelde namen (relatief) jong is. De talloze kleine wateren, zowel natuurlijke als gegraven lopen, hebben jonge namen die in veel opzichten doorzichtig zijn. Wat daarbij vaak niet duidelijk is, is het motief voor de naamgeving en juist daar zou de etymologie zich op moeten richten.

Voor wie echter wil weten welke waterlopen er in België allemaal zijn en waar die zich bevinden, is dit een erg compleet overzicht en ook wie als taalkundige met deze namen aan de slag wil, kan aan deze materiaalverzameling zijn hart ophalen. Een dergelijke exercitie voor Nederland lijkt mij in deze vorm niet echt zinvol. Wat wel erg nuttig zou zijn, is een 'nieuwe Schönfeld'. Moritz Schönfeld (1880-1958) was bij leven een productief en goed historisch taalkundige – zijn historische grammatica van het Nederlands is nog steeds zeer bruikbaar – maar zijn *Nederlandse waternamen* dateert van 1955 en is uiteraard verouderd. Een nieuw naslagwerk met een vergelijkbaar thematische opzet zou zeker welkom zijn.

BERTUS
WOUDA

Heleen Kole, *Polderen of niet? Participatie in het bestuur van de waterschappen Bunschoten en Mastenbroek vóór 1800*. Waterstaat, Cultuur en Geschiedenis IV. Hilversum: Verloren 2017, 332 pp. ISBN 978-90-8704-688-0, pb.

De veronderstelling dat de waterschappen de oudste democratische bestuursorganen van Nederland zijn en dat we de oorsprong van de typisch Nederlandse bestuurlijke vergaderen overlegcultuur in de middeleeuwen bij die waterstaatsorganisaties moeten zoeken,